

УДК 821.161.2.09:792

DOI 10.31654/2520-6966-2024-24F-110-46-52

Кармазін А. О.

кандидат мистецтвознавства, член Національної спілки композиторів України, завідувач відділу музики Музею театрального, музичного та кіномистецтва України

Стежками Гоголя – музеєм театру та музики

2024 року ми відзначаємо 215-ту річницю від дня народження Миколи Гоголя. Запропоновану публікацію присвячено глибокому змістовному впливу, який творча спадщина письменника здійснила на подальший розвиток українського театрального та музичного мистецтва. Значення цього впливу показано через матеріали експозиції Музею театрального, музичного та кіномистецтва України – афіші постановок, фотографії, видання клавирів опер тощо. Творча спадщина Гоголя стала визначним літературним джерелом подальшого українського мистецтва, герої його творів стали героями оперних творів Миколи Лисенка та Михайла Старицького, спектаклів та музики Марка Кропивницького, творів Петра Сокальського, ролей та постановок Миколи Садовського. Усіх цих митців приваблював ліризм, яскравий гумор та національний колорит насамперед тих гоголівських творів, які відносяться до української частини його творчої спадщини, тобто тих, які входять до збірок повістей «Вечори на хуторі біля Диканьки» («Ніч перед Різдом», «Майська ніч, або Потопельниця») і «Миргород» («Тарас Бульба», «Вій»). Глибина і якість їх музично-театральних інтерпретацій доводить, що творчу постать Миколи Гоголя неможливо відірвати від української культури.

Ключові слова: музей, Микола Гоголь, театр, музика, повість, опера.

Життєвий і творчий шлях Миколи Гоголя широко презентовано в українських музеях – літературно-меморіальному музеї у Великих Сорочинцях, Національному музеї-заповіднику у Гоголевому та ніжинському музеї при Університеті імені Гоголя, де зібрано найцінніші матеріали про життя і творчість письменника. Проте надзвичайно цікавий погляд на мистецький світ Миколи Гоголя вимальовується, зокрема, і через призму експонатів Музею театрального, музичного та кіномистецтва України. Його творчість, поза всяким сумнівом, належить до найглибших та найпоширеніших літературних джерел музики українських композиторів. Як слушно зазначає А. Муха, «згідно з традиціями українські композитори початку ХХ століття черпали натхнення в творах І. Котляревського, Т. Шевченка, М. Гоголя, Лесі Українки, І. Франка» [4, с. 185]. Літературній спадщині Миколи

Гоголя музична культура України завдячує появі оперети «Вій» Марка Кропивницького, опер «Майська ніч» та «Облога Дубна» Петра Сокальського, переробки Михайлом Старицьким повісті «Сорочинський ярмарок», трьох гоголівських опер Миколи Лисенка, україномовного перекладу «Ревізора» та його постановки, здійснених Миколою Садовським.

Усі ці мистецькі звершення знайшли своє відображення в експозиції Музею театрального, музичного та кіномистецтва України. В експозиції МТМКУ можна бачити видання клавирів трьох гоголівських опер Миколи Лисенка – «Різдвяної ночі», «Тараса Бульби» та «Утопленої» на лібрето Михайла Старицького. Співпраця творчого тандема Лисенка і Старицького, починаючи зі створеного ними музично-драматичного гуртка при Київському університеті святого Володимира є одним із найуспішніших прикладів подібної взаємодії в історії українського мистецтва. Адже «заслугою Старицького і Лисенка є синтезування прикмет водевілю (його ситуацій і характерів) з жанровими рисами, властивими українській побутовій комедії зі співами, зразки якої подали І. Котляревський та Г. Квітка-Основ'яненко. В цьому виявилась національно-жанрова специфіка опери «Різдвяна ніч», тонке відчуття композитором і лібретистом індивідуальних особливостей художнього стилю повісті Гоголя» [1, с. 196].

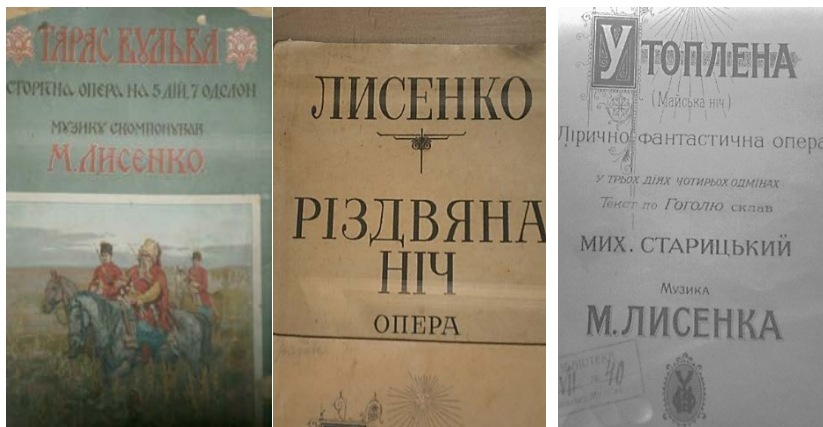

Рис 1. Видання опер М. Лисенка на сюжети М. Гоголя

У свою чергу, сюжет повісті Гоголя «Майська ніч», на думку Л. Корній, привабив Лисенка поетичністю відтворення української природи, яскравими народними образами та гумором [3, с. 379].

Свідоме рішення митців, які у виборі сюжетної основи для створення опер трічі зупинилися саме на повістях Миколи Гоголя свідчило про те, що вони цілком усвідомлювали те величезне значення, яке мала творча спадщина геніального письменника для подальшого розвитку української театральної і музичної культури.

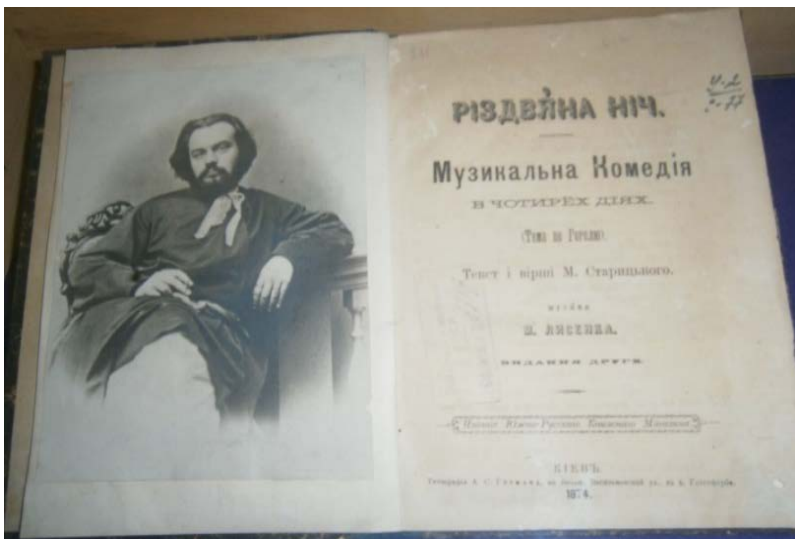

Рис. 2. Видання «Різдвяної ночі» М. Лисенка

Працював з мистецьким світом Гоголя і Марко Кропивницький. Музика – поряд із захопленням театром – з дитинства увійшла у його життя. Адже він мав гарний голос, грав на фортепіано, скрипці, віолончелі та декількох народних інструментах [6, с.160]. Тож цілком закономірно, що Кропивницький проник у літературну творчість письменника і як великий драматичний актор – йому не раз довелося створювати на сцені образи героїв гоголівських творів, а однією з вершин його сценічної майстерності став образ Тараса Бульби, і як видатний композитор – адже поряд з іншими музичними творами став автором оперети «Вій», створеної за мотивами однойменної гоголівської повісті. Про це також розповідають експонати МТМКУ.

Рис. 3. М. Кривницький у ролі Тараса Бульби та афіша вистави «Тарас Бульба»

Рис. 4. Афіша оперети «Вій» М.Кривницького

Прем'єра оперети «Вій» відбулася у Харкові 1896 року. Як справедливо зазначає М. Загайкевич, «стильовими рисами, характером образності й музичного опрацювання «Вій» Кропивницького виразно тяжіє до жанру комічної опери. Разом з тим ряд його структурних особливостей вказує на широке використання форм, вироблених на сцені українського театру» [2, с. 160].

У 1907 році у Києві в приміщенні Троїцького народного дому було відкрито перший український стаціонарний театр, очолений Миколою Садовським. Це було справді непересічною подією в історії української культури. Тоді ж внаслідок революційних подій 1905–1906 років вдалося припинити дію деяких обмежень, що штучно стримували розвиток української культури. Ці зміни торкнулися й творчості Миколи Гоголя – у колективу театру з'явилася можливість здійснювати постановки творів світової літературної класики у перекладі українською мовою. Негайно скориставшись нею, Микола Садовський здійснює україномовний переклад гоголівського «Ревізора» і працює над його постановкою.

Тож саме у цьому приміщенні герої безсмертної комедії вперше заговорили українською мовою.

Рис. 5. Троїцький народний дім. Театр Миколи Садовського

З великим успіхом на сцені театру Садовського йшли й гоголівські опери Миколи Лисенка – у 1913 році було поставлено «Утоплену», а «Різдвяну ніч» було визнано найкращою постановкою театрального сезону 1915–1916 років [5, с. 284].

Таким чином, шедеври літературної спадщини Миколи Гоголя стали одним із активних мистецьких чинників, які глибоко впливали

та продовжують впливати як на творчість провідних українських митців театру й музики – Лисенка, Старицького, Кропивницького, Садовського, так і загалом на театральне та музичне життя України. У цьому можна вчергове пересвідчитися, відвідавши, зокрема, і Музей театрального, музичного та кіномистецтва України.

Література

1. Булат Т., Олійник О. Оперна творчість. *Історія української музики. Том 2. Друга половина XIX століття*. Відп. ред. Т. Булат. Київ: Наукова думка, 1989. С. 183–237.
2. Загайкевич М. Музика в театрі. *Історія української музики. Том 2. Друга половина XIX століття*. Відп. ред. Т. Булат. Київ: Наукова думка, 1989. С. 153–182.
3. Корній Л. Історія української музики. Частина третя. XIX століття. Підручник. Київ – Нью-Йорк: Видавництво М.П. Коць, 2001. 480 с.
4. Муха А. Музично-театральна творчість. *Історія української музики. Том 3. Кінець XIX – початок XX століття*. Київ: Наукова думка, 1990. С. 140–191.
5. Муха А., Мазепа Л. Музично-театральне життя. *Історія української музики. Т. 3. Кінець XIX – початок XX століття*. Київ: Наукова думка, 1990. С. 276–313.
6. Муха А. Композитори України та української діаспори. Київ: 2004. 352 с.

References

1. Bulat, T. Oliinyk, O. (1989). *Opera tvorchist* [Opera Creativity]. *Istoriia ukrainskoi muzyky – The History of Ukrainian Music. Vol. 2*. Kyiv: Naukova dumka Publ. P. 183–237. [in Ukrainian]
2. Zahaikivych, M. (1989). *Muzyka v teatri* [Music at Theatre]. *Istoriia ukrainskoi muzyky – The History of Ukrainian Music. Vol. 2*. Kyiv: Naukova dumka Publ. P. 153–182. [in Ukrainian]
3. Kornii, L. (2001). *Istoriia ukrainskoi muzyky. Chastyina tretia. XIX stolittia* [The History of Ukrainian Music. Part 3. 19th Century]. Kyiv–New York: Vydavnytstvo M.P. Kots Publ. 480 p. [in Ukrainian]
4. Mukh, A. (1990). *Muzychno-teatralna tvorchist* [Musical-Theatrical Creativity]. *Istoriia ukrainskoi muzyky. Tom 3. Kinets XIX – pochatok XX stolittia – The History of Ukrainian Music. Vol. 3. The End of the 19th – the Beginning of the 20th Centuries*. Kyiv: Naukova dumka Publ. P. 140–191. [in Ukrainian]
5. Mukha, A.; Mazepa L. (1990). *Muzychno-teatralne zhyttia* [Musical-Theatrical Life]. *Istoriia ukrainskoi muzyky. Tom 3. Kinets XIX – pochatok XX stolittia – The History of Ukrainian Music. Vol. 3. The End of the 19th – the Beginning of the 20th Centuries*. Kyiv: Naukova dumka Publ. P. 276–313. [in Ukrainian]
6. Mukha, A. (2004). *Kompozytory Ukrainy ta ukrainskoi diaspory* [The Composers of Ukraine and Ukrainian Diaspora]. Kyiv. 352 p. [in Ukrainian]

Karmazin A. O.

Candidate of Arts Studies, the member of National Union of Ukrainian Composers, The Head of Music Department of Theatrical, Musical and Cinema Art Museum of Ukraine

Following Gogol's Paths – the Museum of Theatre and Music

The paper deals with deep conceptual impact of creative heritage of the writer on the further development of Ukrainian theatrical and musical art. This impact is demonstrated via exhibition of Theatrical, Musical and Cinema Art Museum of Ukraine, i.e. posters of performances, photos, clapiers of operas, etc. The creative heritage of Gogol became an enormous literature source of the further Ukrainian art, heroes of his works became heroes of Mykola Lysenko's and Mykhailo Starytskyi's operas, performances and music of Marko Kropyvnytskyi, roles and performances of Mykola Sadovksyi. All these artists were attracted by lyricism, bright humor and national flavour of Gogol's works that belong to the Ukrainian part of his creative heritage, which are included in the collections of stories «Evenings on the farm near Dykanka» («Night before Christmas», «May Night, or the Drowned») and «Myrhorod» («Taras Bulba», «Viy»). The depth and quality of their musical and theatrical interpretations prove that the creative figure of Mykola Gogol cannot be separated from Ukrainian culture.

Keywords: museum, Mykola Gogol, theater, music, novel, opera.